

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА И
МУЗЕЈ – СТРУМИЦА

INSTITUTE FOR PROTECTION OF THE MONUMENTS OF
CULTURE AND MUSEUM

STRUMICA

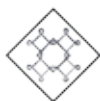
**SAMUEL'S STATE IN THE HISTORIC,
MILITARY-POLITICAL, SPIRITUAL AND
CULTURAL TRADITION OF MACEDONIA**

Strumica
2015

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА И
МУЗЕЈ – СТРУМИЦА

**САМУИЛОВАТА ДРЖАВА ВО
ИСТОРИСКАТА, ВОЕНО-ПОЛИТИЧКАТА,
ДУХОВНАТА И КУЛТУРНАТА ТРАДИЦИЈА
НА МАКЕДОНИЈА**

Струмица
2015

РЕДАКЦИСКИ ОДБОР

Проф. д-р Илија Велев

М-р Васил Ѓоргиев - Ликин

КОРИЦА: прва страница - Димитар Кондовски, „Цар Самуил“, портрет (1984); четврта страница - Асеманово евангелие, детаљ (глаголски ракопис X-XI в.)

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

94(495.02)”9/10”(062)

930.85(497.7)”9/10”(062)

САМУИЛОВАТА држава во историската, военополитичката, духовната и културната традиција : зборник на трудови. - Струмица : НУ Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј, 2015. - стр. ; 21 см

ISBN 978-608-65524-6-6

а) Македонија - Културна историја - 10-11 в. - Собири б) Самуилово царство - Византија - Историја - 10-11 в. - Собири

COBISS.MK-ID 99205130

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА И
МУЗЕЈ – СТРУМИЦА
ОДДЕЛЕНИЕ ЗА ИСТОРИЈА И ИСТОРИСКО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

ЕДИЦИЈА - НАУЧНИ СОБИРИ
КНИГА 2

**Проф. д-р НАМИЧЕВ ПЕТАР,
НАМИЧЕВА ЕКАТЕРИНА**
Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

УРБАНИЗАЦИЈА И ФОРТИФИКАЦИЈА НА СКОПСКОТО КАЛЕ ВО СРЕДНОВЕКОВНИОТ ПЕРИОД

Скопското кале во историски контекст на развојот на градот Скопје заземало доминантно место, лоцирано на левата страна на реката Вардар. Овој урбанистички-фортификациски комплекс содржи богат културен слој кој навлегува наназад до периодот на праисторијата. Гледано како фортификација во средниот век егзистирала од X век, а според потеклото на монументалниот– киклопски сид од XI век, просторот се дефинирал со оградувањето на највисокото плато на горниот град. Доминацијата на овој сид се базира на облогата од големите камени блокови, преземени и вградени, од античкиот град Скупи, по земјотресот од 518 г., поставени на зачувани стари фортификациски сидни остатоци. Во периодот на XII век фортификацијата во делот на јужниот и северозападниот бедем се обновува со изградба на нови кули¹. Во XIV век со реставраторските зафати се формира јужната капија и дел од репрезентативна градба во северозападниот дел од тврдината.

Во пред турскиот период во втората половина на XIV век, (1376 година) постоела поделба на власта на градска која управувала со територијата на населбата и управа на тврдината (која се нарекувала кула) од страна на воено лице (капетан и сл.).² Во мирно време кога не постоела опасност од напад и освојување тврдините имале минимален број војници. Во периоди на потенцијална опасност и одбрана на тврдината, просторот бил организиран да може да го засолни поголемиот број од населението и да се подготвува за опсадна состојба. Затоа биле потребни големи количини прехранбени производи, но и простор каде тие се чувале, на безбедно и суво место. Притоа просторот на утврдувањето овозможувал подготовка за изработка на ладно оружје и воени машини, кои биле неопходни за успешна одбрана на тврдината.

При големите опсади според различниот начин на освојување на високите сидини се практикувале воени методи со кои се оштетувале масивните одбранбени сидини, а дел од нив ја менувале својата форма и цврстина со текот на столетијата. Сепак најголемо внимание се посветувало на делот од страна на главната влезна порта, која имала

¹Богоевиќ Ј., *Османлиските градби во Македонија*, Скопје, 222.

²Дероко А., *Средновековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији*, Просвета, Београд, 1950, 15.

дополнителни зајакнати бедеми, најчесто со кули, кои овозможувале подобра одбрана од нападите.

Со појавата на огненото оружје се олеснило напредувањето и одбраната при борбите врз и во утврдувањата. Притоа за оптимално производство, одржување и опслужување на новите топови, пушки и други видови оружје со цевки, во утврдувањата се предвидувале неопходни простори за нивно опслужување. Во определени утврдувања биле градени специјални кули, наречени топовски кули, кои биле со помала височина, поцврсто градени, со ориентација на топовите кон сите страни. Подоцна се практикувала што помала височина со поголема одбранбена карактеристика. Сите овие наведени промени создале нов пристап кон утврдените градби, тие го менувале надворешниот изглед во функција на приспособување на новите воени техники на средниот век, но битно влијаеле и на внатрешната просторна организација на утврдувањето со надополнување со нови наменски простории, и начин на градење.

Градбите за живеење во утврдувањата се граделе најчесто од дрвени балвани со додатен врзен материјал. Објектите за живеење се нарекувале палати, подоцна Турците ги нарекувале конак, но поради неотпорниот материјал, од бондручни греди, до денес не се сочувани. За определени владетели се граделе главна— донжон кула, која имала мали отвори, ниски влезови, со изразен одбранбен карактер. Според определени остатоци може да се говори за поголеми простории, кои биле во функција на трпезарии или простори за определени собири, со слични карактеристики на градбата како и утврдувањето.

Спроед применатата техника и форма на градбата утврдувањата биле едноставни, со тенденција за постигнување на масивност и височина. Најчесто каменот се вградувал, а поретко на определени места и циглата (за сводови и сл.). Каменот се обработувал само на деловите на влезните рамки, прозорците и потенцираните фризови. Системот на градење се состоел со две изградени одделни странични лица помеѓу кои се пополнувал ситен камен со малтер, зајакнати со вметнати дрвени греди. Тие имале функција за зацврстување на сидната маса додека се исуши, или за заштита од пукање на сидовите од деформации или оштетувања, односно да ги одржи двете конструктивни страни во една целина.

Покрај монументалноста на градбата средновековните градови имале определени форми со кои се отсликувало чувството за естетика. Во градбата естетиката се прикажувала со вметнување на циглата како повремени декоративен детал, кај печките, сводовите, премините, рамките на влезовите и сл. Внатрешната опрема не се разликувала од онаа во куќите од истиот период, каде од дрвото се изработувале столови, трonoжните

столчиња и оние со четири нозе, трпеза, декоративната обработка била застапена, особено на највисоките престоли на владетелите. Посебно се изработувале столови или клупи добиени со длабење во карпата. За спиење се изработувале дрвени кревети или се спиело со постилање на подот. Осветлувањето било со свеќи, додека греењето со мангал, со дрвен кумур. Огништата биле најзастапени во просториите, но и кај просториите од одбранбените кули каде имало топови.

Просториите за складирање имале дупки во земјата или во карпата, или керамички садови во кои се чувало жито, а се нарекувале житни јами.

Изградбата на утврдувањата во средниот век е поврзано со владетелите кои според своите донесени закони успеваа да ги изградат, да ги доградат или да ги поправаат овие градби. Овие масивни зафати не можеле да се реализираат без работата на народот, каде во определен период биле принудени да учествуваат со носење камен, песок, вар и други материјали, или преку сидање. Ова се интензивирало особено во периодот пред пробивањето на Турците на Балканот, каде постоела опасност од освојување на утврдувањата.

По 1392 година Калето го освојуваат Османлиите, кои ја поставуваат својата посада во горниот град, додека во подградието ги доведуваат своите колонисти. Од овој период Скопје станува линија на бедемот од каде се навлегува кон другите балкански области (Србија, Босна и сл.) За големината на посадата која го обезбедува калето во овој период говорат пописните дефтери од XV век. Притоа се споменува командант (диздар) и лице кое ја врши исламската дејност. На тврдината е забележано големо количество оружје (41 лакови, 15.000 стрели, самострели 23, штитови 230, топови 12, топовски ѓулиња 120, пушки 148, фишеци 4000, кациги 230, определено количество шалитра и сл.), што говори за виталната стратешка положба на тврдината.³

Во периодот на XV век на линијата на бедемот на средновековниот град се надоградува одбранбен сид од тврдина, со определен број пушкарници, топовски места, кули и сл. Определени кули добивале име според нивните градители (Бајрам– пашина и сл.).⁴

Во средината на XVII век патеписецот Евлија Челебија го опишува Калето како утврден град, изграден од цврста градба со двојни бедеми, градска капија, кои се изградени со обработен камен, со светлосен сјај, со голема префинетост и уметност при неговата обработка. Се опишува како висок утврден град, со бедеми околу градот од педесет аршини, опкружен со седумдесет бастиони, со три демир капији кои се свртени кон југоисточната страна. Во предворјето имало многу стражари, а од

³Богоевиќ Ј.- *Османлиските градби во Македонија*, 223.

⁴Evlja C.-Putopis, 295.

утврдувањето се гледало целото поле.

На источната, југоисточната и северната страна се наоѓал откоп, со стрмни ридови, а пред капијата бил поставен дрвен мост, кој се подигал на чекрк. Над капијата на натписот пишувало дека ја изградил Мурат син на Мехмед –Хан во 1699-1700 година. Во тврдината се наоѓале околу стотина војнички куќи, магацини за жито и магацини за муниција. Сепак, капијата со бастсионот и градобранот изгледала цврсто изградена со уметнички елементи при обработката. Обновата на Калето била реализирана по воените судири и пожарот во Скопје од 1689 година

Во дредината на XVII век според Евлија Челебија Скопското кале имало мимар-ага, кој бил одговорен за поправките на тврдината и другите објекти во градиот (ановите,амамите, џамиите и сл.)⁵

Помеѓу многубројните градби изградени на тврдината, постоела и управната зграда и живеалиштето на Хавзи –паша, кој бил последниот управник на Скопскиот санџак.⁶

Византиско-словенскиот периодот на Горниот град диктирал форма на фортификациска градба, со минимални промени во тесните историски периоди на средниот век. Во најголема мерка просторот и градбите се користеле во воени цели, за сместување на локалниот гарнизон. Градбите долго време опстојувале, но биле изградени од дрво. Тоа биле бараки за војската и живеалиште на стратегот на горниот утврден град. Во овој период се уништени сите градби во средишниот дел од градот, а особено северната порта, која најверојатно била вовлечена навнатре (од времето на Јустинијан).

Во турскиот период компактната и монументална градба од средниот век, поради изменетите политички услови во турскиот период градот го изгубила дотогашното стратешко значење. Во почетокот на турското владеење горниот град бил иселен и на негово место поставен градскиот воен гарнизон. Тоа подразбирало сметување на турските офицери и војници со своите семејства сè до крајот на турската окупација.⁷ Во XIV век Скопје имал градски кефалија и кефалија на тврдината, се споменуваат цркви, палати и дворови.⁸

Промена на концепцијата на фортификациската градба била забележана со пропаѓањето на средновековните градови. Врз ова влијаеле неколку причини- промената на економско општествените односи од феудализмот, со слабеење на моќта на феудалците и развојот на граѓанството и владетелите, како и доминацијата на развојот на огненото оружје, против кого било потребно градење на сосема друг

⁵Celebija E.- Putopisi, 282-283.

⁶Матковски А. , Ангелакова П., *Патувањето на двајца Англичани низ Македонија во 1839, 1842 и 1844 год*, ГИНИ, бр.1, Скопје, 1974, 248.

⁷Микулчиќ И. Старо Скопје со околните тврдини, Македонска книга, Скопје, 1982.

⁸Дероко А., Средновековни градови у Србији, Црној гори и Македонији, 198..

тип утврдувања.⁹ Особено после XVI век не се граделе тврдини со градителскии фортификациски карактеристики, како во претходниот период (среден век). На Балканот поради опасноста од османлиското освојување утврдувањата биле најпотребни и продолжиле да опстојуваат. Градскиот сталеж во овој период не бил доволно развиен со што имало можност да го раздвижи процесот на трансформација на градското јадро кон осовременување. Следува освојување од Турците, кога со заземањето на градовите од страна на Турците, згаснала потребата од нивно постоење и немало кој да ги гради повеќе (средината на XVI век). Скопската тврдина Турците ја сочувале во функција на подготовка на оружје и како гранична линија во понатамошните борби за освојување на Балканот. Дел од каменот се користел како градежен материјал од Скопското кале, каде биле срушени голем број средновековни кули, притоа се граделе џамии, касарни, мостови, кули и сл. Калето се сметало за турска воена тврдина со касарна за војската и магацини. Притоа во напуштените градови, оној дел кој не го срушиле Турците, народот го употребувал каменот за нови градби. Особено се користел обработениот камен, за градење селските куќи, воденици и други градби, за потребите на населението.

Од стратешките точки на утврдувањето потребно е да се спомене јужната порта која ја сочинувале две кули, од каде се контролирал влезот. Пристапот бил единствено можен од страна на линијата на бедемот и со скршнување се влегувало помеѓу две кули, кои во еден период се досидувале со додатна камена маса. Оваа ситуација во турскиот период се менувала, односно се стеснувала или се проширувала. Од предната страна бил досикуван фасаден слој, додека при пожар во XVII-XVIII век таа била засидана, а на нејзиното место бил оставен мал премин.¹⁰ Подоцна во доцнотурскиот период кулата од оваа порта била руiniрана и не бил изграден одбранбен сид.

Надворешниот сид на утврдувањето е поставен на сите страни освен на западната, каде има голема височина. Замислен е како подсид, каде се гледа само надворешното лице. Тој потекнува најверојатно од доцнотурскиот период, додека на североисточната страна се забележува опус кој потекнува од ранотурското време. Подсидот добил на значење во турскиот период, кога виталниот градски сид ја загубил функцијата, кога била изградена испадната порта, а јужно од неа уште една засводена порта, која имала мост за премин преку ровот, со што по стратешка положба станала главна порта во турскиот период. Овој подсид немал кули, освен кога на југоисточниот дел кулата-топовница била срушена, а на истото место изградиле кружна кула со топовски отвори. Подоцна на западната страна на јужниот подсид, каде излегувал бедем кој водел кон

⁹исто, 203

¹⁰Микулчиќ И., Старо Скопје со околните тврдини, 126.

долниот град, била изградена мала полукула, за контролирање на јужната страна од утврдувањето. На тој начин се контролирал и пристапот од најниската точка на јужната страна.

Во деветнаесеттиот век почнува да се развива општествената свест за заштита на фортификациските градби, односно оној дел кој не бил уништен во предходните историски периоди.

Постојаната трансформација на урбанистичко-фортификациските карактеристики на тврдината се однесуваат на нејзината примарна одбранбена улога, трансформација во определени периоди за станбени градби, пренамена за јавни објекти од управен и воен карактер и сл. Просторна концепција на тврдината претставува интересен концепт, кој преку трансформацијата на градбите, преку нивната конструктивна и функционална намена, во различни историски периоди, претставува интересна подлога за урбанистички просторно и научно толкување на нејзината монументална градба.

Урбанистичко- фортификациски карактеристики на градбата

Според извршената анализа на сите економски стратегиски фактори во периодот на постоењето на Скопското кале, од аспект на фортификациските карактеристики во развојот на монументалноста на градбата може да издвоиме неколку фази од историските периоди.

—Во праисторискиот период на површината на Калето се откриени неколку градби, кои говорат за постоењето на културна историја на доцнеолитска населба (меѓу 4 и 3 милениум п.н.е.). Пронајдени се правоаголни основи на надземни куќи, со сидови од дрвени греди, со сидови со премаз од глина. Површината на населбата се наоѓала на поширокото плато, или подоцна само на северното плато кое било на повисока платформа. Според најновите истражувања (2007-12) е пронајдена енеолитска куќа- земјанка, куќа од раното бронзено доба и дел од земјен одбранбен бедем од средното бронзено доба. Според пронајдениот инвентар се работи за праисториски живеалишта од периодот помеѓу 5 и 2 милениум пред новата ера.¹¹ Формата на живеалиштата е од типот на земуница со сламен покрив, а внатрешноста со огниште со карактеристични предмети од енеолитска куќа. Според согледувањата на археолозите праисториските куќи биле лоцирани и на поширокиот простор, на ридестиот терен, и надвор од границите на утврдувањето. Според распространетоста на градбите се работи за голем број живеалишта, кои се групирани во праисториска населба.

Десеттиот век претставува период на владеењето на цар Самуил,

¹¹Според раководителот на проектот проф. д-р Драги Митревски.

каде Скопје има значајно стратешко место, како утврден град со тврдина. Основниот концепт на утврдувањето е поставен и одржуван токму во периодот на неговото владеење, што ќе се потврди со тоа што градот во сите периоди претставува седиште на голема управна единица.

Во Византиско словенскиот период (X–XIV век), според условите во кои е формирана и се развива комплексот на градби на Калето, претставува период кога е формирана основната концепција на бедемската структура. Тоа е потврдено според аналогии на формата на кулите со основа во форма на триаголник, поставени на североисточниот бедем, со византиска форма, кои се засводени во просторијата. Бедемскиот сид (киклопски) е дограден со римски сполии и систем на градба со предримска класична техника. Во северната кула најверојатно бил сместен заповедникот на градот, а во определен период бил и затвор. Од најзначајните градби е палатата (северозападната сала), поставена паралелно на аголот на западниот бедем, кон север.

Основни правци на движење се поврзани преку доминантните влезни порти од север и јужната порта. Внатрешниот простор бил исполнет со градби за управниот воен дел, со станови за владетелот и определен број членови од високите слоеви на државата. Во пишаните документи се споменува постоење на монументална палата, кои биле изградени во бондручна дрвена конструкција, со конструктивни елементи кои веќе постоеле во византиската градителска традиција.¹²

Во овој период (во 1300 година) се споменува долниот град каде живеело цивилното население, со станбени објекти– од типот на бондручни конструкции со мешан материјал, (ориентален тип населба),¹³ во простор утврден со бедеми, во подградието на западната страна од тврдината. Овие две целини управниот и станбениот дел биле поврзани просторно и со масивните сидови– бедеми, за што е потврда и долната порта изградена од травертински блокови. Во овој период се исполнува внатрешниот простор кој во претходниот период бил празен.

Во Турски период внатрешниот простор на Калето бил запоседнат со градскиот воен гарнизон, со изградба на куќи за офицерите и војниците со своите семејства, што доминира се до крајот на турската окупација. Притоа објектите се поставувале покрај бедемите, како главната воена команда на површината на северозападниот бедем, како и потпрен објектот на киклопскиот сид од североисточната страна, како и окупираноста на просторот на кулите.

И во овој период главните објекти на турските војсководители имале доминантна положба во однос на местото и положбата во просторот на Калето и во однос на позицијата кон градот. Во документите, односно

¹²Дероко А., Средновековни град Скопје, САНУ, Београд, 1971, 10.

¹³Дероко А., Средновековни град Скопје, 14.

според натписот на плоча од 1699/1700 година, се споменува сарајот на Хавзи-паша (резиденција), како последен управник на Скопскиот санџак.¹⁴ Во него биле сместени покрај воените објекти (магацини, барутани и сл.) воена болница и затвор, неколку амбари за чување храна, кујна, фурна, бунари, штали. Од сакралните градби постоела џамија и турбе.

Притоа значајна е потенцирањето на двојниот надворешен сид-бедем со што се формирал меѓу појасот на бедемот, кој ја подобрил комуникацијата и пристапноста кон тврдината. Ова е потенцирано со затварање на јужната главна порта и нагласување на главниот влез од источната страна со подвижен мост, како и дополнителни две порти на истата страна- демир порти. Појасниот дел кон бил со различна широчина во должина од 300 м, сè до северната влезна порта. На тој начин била нагласена комуникациската поврзаност со градот и кон чаршијата, со што се намалило фортификациското значење на Калето во турски период, стабилен од воена гледна точка за градот и тврдината.

Постоењето на два појаси на сидови е карактеристика на византиските тврдини, како на скопската од византискиот период, преку рововите кои биле обновени во турскиот период. Со заземањето на тврдината од страна на Турците, тие го измениле комплетно нејзиниот лик, со функција на воена градба и касарна, притоа користејќи го материјалот за друга намена на потребите на градот. Тоа особено се однесува на многубројните кули, кои веќе биле изградени, а ја изгубиле функцијата за време на турското владеење. Притоа голем дел од внатрешниот простор бил пополнуван и израмнуван до височина на бедемите (особено на јужната страна), за добивање подлога за нови градби.

ЗАКЛУЧОК

Според сето наведено може да констатираме дека Скопското кале претрпува голема трансформација на својата функција, во однос на внатрешниот волумен и просторен изглед низ споменатите историски периоди. Притоа намената на определени градби според потребите се менува, се трансформира и подлежи на корекции на просторната и урбана концепција на градбата. Тоа се однесува и на можностите за приоритетни правци на движење и пристап од различни страни, најчесто ориентирани кон долниот град (до периодот на XIII век) или подоцна кон градското јадро и економската зона.

Според записите може да се констатира урбан третман на внатрешниот простор на тврдината. Уште од XI век остатоците говорат за

¹⁴Боговиќ К.Л., Османлиски споменици во Скопје, Второ дополнето издание, Табернакул, Скопје, 2014, 400.

утврден карактер на одбранбените сидови, додека внатрешниот простор е поврзан со воените дејства на владетелите, кои според средновековните утврдени градби, најчесто се лоцирале во една од одбранбените кули. На Скопското кале тоа е североисточната кула, каде се откриени простории, за кои се смета дека претстојувале владетелите од средновековниот период. Додека преостанатиот простор се конципираше со повисоко плато на сверната половина, каде биле позначајните градби за воените потреби, според хиерархија за воените водачи, и долното плато за војниците со понизок ранг.

Во периодот на владеењето на Турците, просторот е организиран според потребите за сместување на носителот на највисоката функција, како и други помошни простории. Најдетални податоци и распоред на градбите се забележани на плановите од XIX век.¹⁵ Притоа се водело сметка за положбата на градбите според определена функција и приоритет, со што се поставувале на определена страна на внатрешната површина на Калето. (опис на објектите според намена и нивна положба).

Положбата на влезовите во утврдениот град се јасно дефинирани според определена хронологија на развој на градбата. Главниот влез на јужната страна постоел додека егзистирала населбата покрај реката, со што пристапот бил наједноставен, но строго контролиран со голема влезна порта и капија. Во турскиот период кога се намалува стратешкиот пристап за одбрана, како мирен период сè до крајот на турското владеење, се поставуваат две големи порти на источната страна. На тој начин и пристапот и функционирањето на намената на просторот и градбите се ориентира кон градот и чаршијата.

Според изнесеното може да се констатира постоење на урбан третман на внатрешниот простор на Калето, каде фортификацискиот карактер на градбата, се трансформирал во зависност од значењето на утврдувањето во балкански рамки. Затоа се формирани два одбранбени зида од јужната и источната страна, од каде било најлесно да се пристапи според конфигурацијата на теренот. Сето тоа ја потврдува комплексноста на градбата во различни хронолошки периоди, со различен интензитет на трансформација на нејзината градба и значење во рамките на архитектонско-градителските зафати, кои го менувале урбаниот карактер на просторот.

Најновите согледувања за просторот на Калето се поврзани со истражувањата во периодот на 2007-2012 година, кога се откриени најголем број од остатоците на градби и добиени податоци за културните слоеви, со што се дефинираат определени положби на објекти и нивна намена. Според теренските сознанија може да се констатира урбан

¹⁵Богоевиќ К.Л., Османлиски споменици во Скопје...,

контекст на распоредот на градбите во внатрешниот простор на бедемите. Распоредот на градбите, го почитува веќе воспоставениот распоред и форма на тврдината, притоа со оформен распоред и намена на градбите, кои се поврзани помеѓу себе со урбана улична мрежа. Поради сложеноста на различните слоеви и периоди на кои им припаѓаат различни остатоци од градбите потребна опсежна анализа и научно толкување на различните археолошки остатоци за да се оформи целосната слика за урбано фортификацискиот карактер на градбата.

Литература:

- Богоевиќ К.Л. (2014), Османлиски споменици во Скопје, Второ дополнето издание, Табернакул, Скопје, 2014.
- Винчиќ Ж. (1966), Скопската тврдина Кале, Скопје.
- Дероко А. (1950), Средњевековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији, Просвета.
- Дероко А. (1971) Средњевековни град Скопље, САНУ, Београд.
- Кнчов В. (1900), Македонија, Етнографија и статистика, Софија.
- Кнчов В. (1896), Градъ Скопие, Периодично списание, кн.55-56, София.
- Kumbaraci Bogoevic L.(2008), Uskupte osmanli mimari eserleri, Istambul.
- Микулчиќ И. (1982)-Старо Скопје со околните тврдини, Македонска книга, Скопје.
- Mumford L. (1988), Grad u historiji, Naprijed, Загреб.
- Милошевиќ Г. (1997)- Становање у Средњевековној Србији, Археолошки институт, 33,Београд.
- Петров К. (1958), Најстари делови на скопското Кале, Скопје.
- Стојановски А. (1989), Македонија во турското средновековие, Скопје.
- Трифуноски Ф.Ј. (1947), Македонска градска насеља, Београд.
- Хаци Васиљевиќ Ј. (1930), Скопје и негова околина. Историска, етнографска и културно политичка излагања, Београд.
- Чипан Б. (1978), Македонските градови во 19 век нивната урбана перспектива, МАНУ,Скопје.

Namichev Petar professor PhD and Namicheva Ekaterina
University of “Goce Delchev” Shtip

URBANIZATION AND FORTIFICATION OF THE SKOPJE FORTRESS IN THE MEDIEVAL PERIOD

Summary

The formation of the complex of the Skopje fortress is associated with the reign of King Samuel in the 10th century, with a specific fortification building style that was developed in the Byzantine medieval period (10th to 14th century). In the medieval city there were built vital fortification walls with Byzantine form, which undergo certain damages because of its dominant military position and because it was a fortress with great significance for the middle Balkan. In the Turk period the fortress experiences numerous damages, an additional fortification wall from the outside, as well a change of the main gates from the eastern entrance towards the city and the marketplace. In regard to the new research from this period we received a great number of data for all of the periods of building and the cultural layers, for the urban and fortification concept of the citadel. The urban and fortification transformation of the fortress is intense during Byzantine Slav period, as well as during the Ottoman reign. This refers to the position and the form of the buildings within the fortress, as well as to the form and function of the entrances through the rampart gates.

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА И
МУЗЕЈ – СТРУМИЦА

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ: САМУИЛОВАТА ДРЖАВА ВО
ИСТОРИСКАТА, ВОЕНО-ПОЛИТИЧКАТА, ДУХОВНАТА И
КУЛТУРНАТА ТРАДИЦИЈА НА МАКЕДОНИЈА

За издавачот
М-р Зоран Рујак

Лектор
проф. д-р Снежана Веновска-Антевска

Превод од македонски на англиски јазик
Македонка Маџирова

Компјутерска обработка
Никола Новески

Печат
БМ – АБА доо, Струмица

Тираж
500 примероци

Печатењето на Зборникот на трудови *Самуиловата држава во историската, воено - политичката, духовната и културната традиција на Македонија* е помогнато од Министерството за култура на Република Македонија

Министерство за култура